

Ti interviews i anledning af 100-året for Genforeningen

Peter Buhrmann

Ph.d. fra Aarhus Universitet på afhandling om Paul Celans senværk (2002), amanuensis i Tysklands historie på Københavns Universitets Afdeling for Tysk og Nederlandsk (2002-2004), højskoleforstander for Højskolen Østersøen i Aabenraa (2004-2016), nuværende Geschäftsführer für den Verband der Bildungszentren im ländlichen Raum e.V.

Abstract

The author interviewed ten persons from the Danish-German borderland as a prelude to the celebration of the centennial marking the return of North Schleswig to Denmark in 1920. The interviewees come from different walks of life and are members of the Danish majority and German minority populations north of the Danish-German border. The interviews were designed as small-scale investigations into the mental, national and cultural mind-sets, one hundred years after the division of Schleswig in 1920. The interviews were published in the German language newspaper "Der Nord-schleswiger" in Denmark in the first half of 2019. The author finds that the question of national, cultural and lingual identity is much more diverse and fluent than outside the region. This is caused not only by several centuries of reciprocal influence of German on Danish and vice versa, but also by the existence of Danish and German minorities north (and south) of the Danish-German border.

Keywords: Danish, German, Borderland, Centennial, Minority, Majority

For hunderede år siden

Den yngste af mine to sønner spurgte mig engang helt uformidlet: "Far, skal jeg være tysker, når jeg bliver stor?" Han var på daværende tidspunkt 10 år gammel. Min søn er dansk, vokset op i et dansk-talende hjem og del af almindelig dansk kultur. Imidlertid går han i den tyske skole i Aabenraa og en stor del af hans familie er tysk. Spørgsmålet udsprang formentlig af uklarhed om nationale og sproglige forhold og især hans egen relation til dem. Min søn vokser op i et grænseland.

I år er det 100 år siden, hertugdømmet Slesvig blev delt, og Nordslesvig blev dansk. Denne begivenhed fejres i Sønderjylland som 100-året for Genforeningen. Ved samme lejlighed fejrer de to mindretal nord og syd for grænsen, der var en konsekvens af grænsedragningen, selvsagt også 100 års fødselsdag. For de to mindretal var der jo på sin vis tale om et nederlag: Tyskerne nord for grænsen blev tvunget til at bo i Danmark omgivet af flertalsdanskere og omvendt for det danske mindretal syd for grænsen. Denne forkortede sammenfatning er imidlertid hverken i tråd med den historiske eller den nutidige virkelighed. 1920 var ganske vist en meget tydelig cæsur i forholdet mellem dansk og tysk, men grænsedragningen var en forlængelse af en historie, der er langt ældre. Ligeledes vil begivenhederne i 1920 have følgevirkninger, der rækker ind i fremtiden. Gennem mange århundreder har dansk og tysk præget og påvirket hinanden før 1920 og vil gøre det i fremtiden også.

Blandingen af sproglige, kulturelle og andre dispositioner resulterer den dag i dag i særlige identitetsforhold, som er alt andet end direkte aflæselige. Man finder nord for grænsen f.eks. mennesker, der i deres selvopfattelse er tyske, men som taler dansk som modersmål. Man finder danskere syd for grænsen, der taler bedre tysk end dansk. Sindelag og sprog skilles ad. Derudover spiller de regionale dialekter sønderjysk og plattysk en større rolle, end udenforstående ofte er klar over. I den vestligste del af Schleswig-Holstein tales endvidere frisisk. Disse sprogligt-kulturelle tilstande er et kendt fænomen i regionen, men ikke nødvendigvis udenfor.¹

I et forsøg på at afkode og begrebsliggøre identitetsforhold i samtidens grænseregion gennemførte jeg 10 interviews med mennesker fra Det tyske Mindretal, tyske tilflyttere og det danske flertal for den tyske avis i Danmark *Der Nordschleswiger*.² De 10 tekster udgav avisen i første halvår af 2019 som optakt til 100 året for gen-

foreningen.³ Alle de interviewede havde bopæl nord for den dansk-tyske grænse på interviewtidspunktet, og undersøgelsen omfattede således kun grænseregionen fra den nordlige side. Kendetegnende for alle deltagere var, at de har et særligt kendskab til den dansk-tyske grænseregion. Interviewene var organiseret efter emner og omfattede skoleverdenen, historikere og højskolefolk, handelsstanden, kunst og æstetik og mere generelle repræsentanter for det tyske i Danmark.

Repræsentanter for flertal, mindretal, dansk og tysk

Uafhængigt af det enkelte emne stod det hurtigt klart, at der helt nøgternt betragtet er forskel på de forskellige repræsentanter for grænselandet. De interviewpersoner, der snarest tilhører det danske flertal, eller de flertalstyskere, der er rejst til den danske side af grænseregionen i en voksen alder, adskiller sig i deres udsagn om nationale og kulturelle forhold relativt klart fra de interviewpersoner, der i langt højere grad kan tilforordnes Det tyske Mindretal i Danmark.

Den tyske filosof Hans-Georg Gadamer har forsøgt at organisere de mentale dispositioner, der udgør individets forståelsesramme, i begrebet "horisont". Til individets horisont hører f.eks. geografisk og national herkomst, familieforhold, socioøkonomisk baggrund, den historiske baggrund og frem for alt modersmålet. Når den enkelte prøver at forstå noget nyt, sker det på baggrund af individualhorisonten. Mere end blot at forstå det nye, indordnes det i den kendte horisont. Det kendte er en forudsætning for forståelsen af det fremmede. Forståelsesbegrebet i Gadamerisk forstand er hverken mere eller mindre end indordningen af det nye i det gamle – dvs. den til enhver tid givne individualhorisont. Individualhorisonten er for Gadamer imidlertid ikke stabil og indgår til stadighed i et samspil med de omgivende individualhorisonter. Dette samspil kalder han for "Horizontverschmelzung". I denne sammenhæng spiller begrebet samtale en afgørende rolle: "Verständigung im Gespräch ist nicht ein bloßes Sichausspielen und Durchsetzen des eigenen Standpunktes, sondern eine Verwandlung ins Gemeinsame hin, in der man nicht bleibt, was man war" (Gadamer 1990).

Regionens dobbelthed og grænsen spiller en rolle på mange niveauer. Udgangspunktet synes for alle interviewede at være en grundlæggende positiv oplevelse af de mange flere muligheder og

perspektiver, der resulterer af grænsen og forskellen mellem dansk og tysk. Ulrik Nielsen fra Aabenraa, der er født og opvokset i Danmark, men som har arbejdet mange år i Tyskland, summer det op: "1 + 1 ergeben hier mehr als zwei" (Buhrmann 2019b). Fordelen ved grænselandet og tilhørsforholdet til mindretallet udtrykker Britta Tästensen, der er bekendende medlem af mindretallet og har boet i regionen så godt som hele sit liv, som følger: "Ich bin zweisprachig aufgewachsen, habe immer mindestens zwei Perspektiven gehabt, und das bereichert mein Leben" (Buhrmann 2019a). Bevidstheden om grænsen er tydelig hos alle interviewede. Kunstneren Markus Herschbach, der er født i Trier i Tyskland og flyttet til Løjt uden for Aabenraa i en voksen alder, siger "Für mich ist der Begriff 'Grenze' eine anthropologische Grundbedingung." Han bruger og udforsker den i sin kunst: "Als Künstler und als Mensch bin ich auf der Suche nach Identitäten und die Suche ist weitaus wichtiger als das Finden. Die Grenze ist ein Werkzeug in dieser Suche, aber ich überschreite sie schnell und immer wieder" (Buhrmann 2019c). Det kendetegner alle interviewede, at de har et reflekteret forhold til Grænsen, der således ikke alene er en funktion, der skiller to lande ad. I langt højere grad er den en definerende faktor i grænselandsbeboernes selvforståelse.

Denne grænsebevidsthed er ifølge de adspurgte kun i utilstrækkelig grad til stede udenfor regionen. De mange muligheder kommer f.eks. ikke altid til udtryk på en måde, der falder i de interviewedes smag. Således begræder Rolf Pistor-Riebold, der er i Danmark bosiddende tysker, "dass so viele Dänen beim Griechen in Harrislee essen gehen oder im Skandinavien Park einkaufen, so wenige aber ins Theater in Flensburg gehen." Konsekvensen er, som han siger, at "Das Verhältnis zwischen Deutschland und Dänemark [...] zu einem Verbraucherverhältnis [verkommt]". Således hersker der firkantede og grovkornede fordomme om hinanden mellem de to lande. Mange tyskere opfatter Danmark som "eine präkapitalistische Idylle" og danskerne er for Rolf Pistor-Riebold nok optaget af Berlin, men fuldstændig uvidende om det Tyskland, der ligger mellem grænsen og Berlin. Desværre oplever han ingen interesse for at modarbejde disse fordomme og denne vidensmanko. Han mener således, at det dansk-tyske forhold har det med at fortabe sig i "das gegenseitige Tolerieren von Nicht-verstehen" (Buhrmann 2019a). Heller ikke hvad angår det tyske i Danmark - dvs. Det tyske Mindretal - er der

nogen stor viden eller forståelse til stede udenfor Sønderjylland. "Man hat in Dänemark ein weitaus größeres Vorwissen von den aus nicht-westlichen Ländern Zugewanderten als für die deutsche Minderheit – ich frage mich, was die Geschichtslehrer in den Schulen eigentlich unterrichten" siger Britta Tästensen.

Inden for rammerne af de gennemførte ti interviews blev de særlige tilstande i Sønderjylland igen og igen sat på begreb. Denne udstrakte grænsebevidsthed deles af alle de deltagende, uanset om de tilhører flertal, mindretal, er tyske eller danske. Således må man sige, at vidensniveauet om det tyske mindretal i Sønderjylland er stort - også uden for mindretallet. Ligeledes er vidensniveauet om Tyskland generelt højt. Der fornemmes en vis stolthed over de særtræk, som regionen tilbyder, og man føler i et vist omfang, at disse særtræk ikke får nok opmærksomhed udenfor regionen.

En del af de adspurgte er født i Tyskland eller i Danmark, udenfor mindretalsområdet eller indenfor området men uden primær kontakt til mindretallet. For dem er de nationale, kulturelle og sproglige spørgsmål relativt lette at besvare. Man har enten identitær kontakt med Danmark eller ikke. Der er tale om danske danskere i Danmark eller om tyske tyskere i Danmark.

Anderledes ser det ud for de interviewpersoner, der kommer fra mindretallet, eller som er børn af tyske forældre, men som selv er født i Danmark. Man opfatter sig måske som hverken tysk eller dansk, eller endog samtidig som 100% tysk og 100% dansk. Her er der tale om dansk-tyske dansk-tyskere i Danmark. Knud Erik Therkelsen, der er generalsekretær for Grænseforeningen, betegner rammende denne sammensatte nationale selvopfattelse som en "bindestreksidentitet" (Therkelsen 2016). Et gennemgående træk ved medlemmerne af mindretallet synes nemlig således at være det forhold, at den nationale dimension af individualhorisonten synes at blive holdt åben i en konstant modus af "Horizontverschmelzung" ville Gadamer nok sige. Dette forhold er måske det egentlig definerende ved mindretalsidentiteten. Sofie Rebekka Schlüter Knauer, der om sig selv siger, at hun altid har opfattet sig "eindeutig als Minderheit", påpeger det bevægelige i dette nationale og sproglige tilhørsforhold: "Wenn ich unter Dänen bin, bin ich immer die Deutsche und umgekehrt genauso. Ich habe beobachtet, wie ich dazu neige, immer das andere verteidigen und in Schutz

nehmen zu wollen. So verstärkt sich mein Deutschtum wenn ich unter vielen Dänen bin und umgekehrt."

Således ligger den nationale horisont ikke fast, men er kontekstfølsomt. Især i de yngre år er spørgsmålet om dansk eller tysk påtrængende, senere i livet ikke i helt så omfattende grad. "Heute sind die Stimmungsbewegungen nicht mehr so extrem, früher war das viel ausgeprägter" siger Sofie Knauer (Buhrmann 2019e).

Åbenhed overfor de nationale og sproglige spørgsmål

Bonni Rathje-Ottenberg, der oprindeligt er tysk, men som har været del af mindretallet i mange år, er i dag leder af den tyske Ludwig Andresen Schule i Tønder. Også hun fremhæver de positive aspekter ved den åbne omgang med sprog- og nationalitetsforhold. "Wir versuchen aber immer die Kinder zum Deutschsprechen zu motivieren. Den Vorteil, den die Kinder dadurch geschenkt bekommen, entdecken sie meistens oft viele Jahre nach der Schule. In der Schule höre ich eher Beschwerden darüber, wie mühsam es ist, immer deutsch sprechen zu müssen." Bonni Rathje-Ottenberg påpeger det åbenbare forhold, at det kan være hårdt arbejde at skulle afvikle en hel skolegang på det, som for mange børn er et fremmedsprog. Især fordi sproget er mere end en undervisningsgenstand, og hun tilføjer derfor: "Für uns ist Sprache nicht nur etwas Gelerntes, sondern auch etwas Gelebtes" (Buhrmann 2019e). Således udgør sproget rammen om et autentisk fællesskab. Selvom der er tale om et fællesskab, der udleveres på tysk, har Bonni Rathje det princip, at hvis der forestår en svær samtale med en elev, må eleven selv vælge sit sprog - også hvis det er dansk. På den måde kommer skolen eleven og elevens modersmål i møde. Ud af dobbeltkulturen afleder hun skolens værdigrundlag, som bygger på åbenhed, tolerance og respekt. Dette værdigrundlag beror på bevidstheden om, at de nationale dimensioner af individualhorisonten nødvendigvis er indlejret i andre og fremmede horisonter. Dette åbne og flersprogede fremhæves også af Britta Tästensen, som med heftighed understreger, at "es für mich auch absolut unumgänglich [ist], dass die Minderheit offen für andere Minoritäten ist und bleibt!" Netop derfor er mindretalsidentiteten mere end et spørgsmål om geografi: "ich werde deutsch mit meinen Kindern sprechen, besonders wenn wir nicht in Nordschleswig unser Zuhause haben werden. Ich kann mir nicht vorstellen, Kinder mit nur einer Sprache und einer Kultur zu erzie-

hen" (Buhrmann 2019a). Selvom Britta Tästensen en dag flytter fra Sønderjylland, flytter hendes værdigrundlag med. Allerede i 1994 formulerede teologen Günter Weitling fra Sønderborg følgende om mindretallets særlige disposition: "Der er tale om en igennem århundreder oparbejdet evne til indefra at kunne fornemme og forstå de to folks og de to kulturers former at tænke, føle og ytre sig. [...] Slesvig er interferensernes region, stedet, hvor der altid har fundet et kulturmøde sted" (Weitling 1994). Det er formentlig denne oparbejdede evne, som Britta Tästensen vil videregive til sine børn - uafhængigt af geografisk bopæl." Med et sådant værdigrundlag ærgrer det selvsagt Britta Tästensen, at kulturforståelsen hos flertalsdanskerne i regionen hører op ved Det tyske Mindretal: "die Voraussetzung für toleranten Umgang mit nicht-Dänen ist hier vorhanden, das Verhältnis zwischen Mehrheit und Minderheit belegt das, aber man zeigt hier nicht so die große Zuvorkommenheit gegenüber Flüchtlingen und Menschen aus sog. nicht-westlichen Ländern, das ist ärgerlich" (Buhrmann 2019a).

Ingen af de interviewede personer, hverken fra mindretal eller flertal, påpeger nogen gensidig udgrænsning i samtidens grænse-land. Dansk og tysk lever fredeligt side om side og blandes. På mit generelle spørgsmål om status på forholdet mellem tysk og dansk svarer Britta Tästensen entydigt "sehr gut". Hun tilføjer, "ich bin nur 26 Jahre alt, aber ich kann erinnern, wie das Verhältnis zwischen deutsch und dänisch auch mal ganz anders war. Ich weiß, was es heißt, Minorität zu sein. Heute aber ist die Toleranz seitens der dänischen Mehrheit sehr hoch." Andre og ældre personer kan fortælle historier om dette tidligere mere anspændte klima. Kunstneren Søren Møller, der er født i Nakskov og som flyttede til Sønderborg som ung, er levende optaget af tysk og Tyskland. Da han medvirkede ved oprettelsen af Sønderborg kunstskele i 1978, havde han det held at overtale Joseph Beuys til at besøge skolen. I den forbindelse gav Søren Møller højlydt udtryk for sin tysklandsbegejstring: "Leider gab es Politiker im Stadtrat, die meine Freude nicht teilen konnten. Mir wurde deshalb mitgeteilt, dass, wenn ich meine Begeisterung nicht zügle, sie den Laden dicht machen würden" (Buhrmann 2019c). Ligeledes blev han en del af den nationale kamp. Fordi han ikke var omhyggelig med at hejse flaget på de danske flagdage blev hans flagstang en nat savet ned. Naboen gjorde det ham dagen efter klart, at man måtte regne med sådan modgang;

overholdt man ikke flagdagene var man tyskervenlig. Lasse Petersen, der er vokset op på Løjt uden for Aabenraa og har gået i tysk børnehave og dansk skole, er indehaver af Aabenraa Antikvitetshandel. Lasse Petersen fortæller om sin oldefar Lorens Filskov, at han måtte kæmpe på tysk side under Første Verdenskrig. Han var meget dansksindet og grundlagde et forsamlingshus, hvor der blev sunget danske sange. "Der Überlieferung zufolge hat ein deutscher Offizier über meinen Urgroßvater gesagt, dass, wenn sich alle Dänen so benehmen würden, die Wehrpflicht für Dänen annulliert werden sollte." Lasse Petersen sammenfatter udviklingen i regionen på følgende måde: "Lorens Filskov war mein Urgroßvater, ich selbst war ein glückliches Kind im deutschen Kindergarten. Ich habe im Gegensatz zu ihm eine große Veneration für Deutschland. Weil ich eine solche Entwicklung begrüße, ärgert mich die gegenwärtige Grenzkontrolle ein bisschen. Ich identifiziere mich mit dem grenzenlosen Grenzland und deshalb geht es mir um mehr als den Pass, es geht für mich um das Signal, das ich nicht mag" (Buhrmann 2019b).

For historiker Jørn Buch fra Haderslev har vendingen til det bedre og det nuværende gode forhold rod i den demokratiske måde, som grænsen blev draget på i 1920. Buch henviser til rigsarkivar A. D. Jørgensen fra Graasten, der havde brugt begrebet "Den andens Ret" om måden, hvorpå de danske krav i Sønderjylland skulle stilles. Buch roser H. P. Hanssen for at have A. D. Jørgensens ord in mente og fastholde et demokratisk, folkeretligt grundlag for grænsedragningen. Hensynet til den anden lagde for Jørn Buch grunden til grænsens varige succes (Buhrmann 2019d). Således fik mindretallene en plads både nord og syd for grænsen. Tilstedeværelsen af det tyske i Danmark og omvendt var ligeledes en forlængelse af de historiske forhold i Slesvig. For forstander for Rønshoved Højskole Thue Kjærhus findes der i Slesvig en særlig mentalitet. "Es gibt eine andere Mentalität zwischen Eider und Königsau als nördlich und südlich dieser zwei Flüsse. In meiner Familie sowie in der Familie meiner Frau gibt es dänische sowie deutsche Einschläge. Es ist für mich immer selbstverständlich gewesen, dass es diese zwei Ströme gibt. Das genau ist es, was Schleswig zu einer Region mit einer eigenen Geschichte im Sinne von Grundtvig macht. Und diese Einheit ist für mich das Entscheidende – und nicht das Multikulturelle" (Buhrmann 2019d). Slesvig er for Thue Kjærhus altså en region

med grænse-, sprog- og kulturoverskridende rækkevidde. Det tyske, danske og frisiske mindretal og flertal er ikke forskellige kulturer, men derimod de dele, der tilsammen udgør enheden Slesvig. På den måde henviser Kjærhus til den naturligt selvfølgelige og historisk voksede tilstedeværelse af dansk og tysk på kryds og tværs af grænsen. Som den eneste af de interviewede påpeger han et tabsaspekt ved grænsedragningen i 1920: Eftersom Slesvig historisk har omfattet både dansk og tysk er adskillelsen en deling af en region, der i grunden hører sammen.

Nationen og modersmålet som en vigtig del af grundlaget for det, Gadamer omtaler som en individualhorisont, kan nok sværere fastholdes i den dansk-tyske grænseregion end udenfor denne. Spillet med og forholdet til den anden side åbner hele tiden horisonten og tvinger den enkelte til at reflektere sig selv i forhold til den. Måske er der derfor en højere grad af sensibilitet for de nationale spørgsmål her end andre steder. Hvis man flytter til Sønderjylland, som jeg gjorde i 2004, bliver det hurtigt klart for en, at de historiske forhold og det dansk-tyske spiller en stor rolle. En kollega, der arbejdede i højskoleverdenen, sagde engang til mig, at man i Sønderjylland er sig sin danskhed bevidst - i resten af Danmark tager man den bare for givet. Især medlemmer af Det tyske Mindretal synes ikke alene at have forstået den konstitutive åbenhed, men har internaliseret den som noget positivt. Det er en selvfølge for mindretalsmedlemmer, at den nationale identitet er alt andet end en selvfølge. Denne bevidsthed betegnes måske bedst med Gadamers "Horizontverschmelzung", altså i dette tilfælde som sammensmeltningen mellem tysk og dansk. Man forstår ikke Det tyske Mindretal, hvis man tror, de er tyskere. De er tyskere i Danmark og det er noget andet. Således er deres identitet til stadighed i vorden, sådan som Bonni Rathje siger: Eleverne finder først langt senere ud af, hvilken gave det er at være vokset op med to sprog og to kulturer. Gadamer forstår sit eget begreb om "Horizontverschmelzung" som en samtale. I samtalen handler det for ham ikke om at sætte sit eget standpunkt igennem, men derimod om samtidig at lytte til den anden. Således bliver man til en del af et fællesskab, der forandrer en, og man genfinder sig selv i en ny og beriget version.

Referencer

- Buhrmann, Peter. 2019a. "Auf den Spuren unserer Identität." *Der Nordschleswiger*, 9. februar 2019.
- Buhrmann, Peter. 2019b. "Handel verbindet Menschen." *Der Nordschleswiger*, 9. marts 2019.
- Buhrmann, Peter. 2019c. "'Emigration' in die Kunst integriert." *Der Nordschleswiger*, 13. april 2019.
- Buhrmann, Peter. 2019d. "Weniger Zäune – mehr Gespräche." *Der Nordschleswiger*, 22. juni 2019.
- Buhrmann, Peter. 2019e. "Die Identitätsfrage wird immer erst im Nachhinein beantwortet." *Der Nordschleswiger*, 21. september 2019.
- Duedahl, Poul. 2020. *Grænseland*. København K: Gads Forlag
- Gadamer, Hans-Georg. 1990. *Wahrheit und Methode*. Tübingen.
- Holst, Carl. 2020. "Grænsen adskiller - men historien samler." *Jyllandsposten*, 15. juni 2020.
- Kühl, Jørgen, red. 2005. *København-Bonn Erklæringerne. 1955-2005: De dansk-tyske mindretalserklæringers baggrund, tilblivelse og virkning*. Aabenraa: Institut for Grænseregionsforskning – Syddansk Universitet.
- Kühl, Jørgen og Bohn, Robert, (udg.) 2005. *Ein Europäisches Modell? Nationale Minderheiten im deutsch-dänischen Grenzland 1945-2002*. Münster/Gütersloh.
- Mikkelsen, Jørn. 2020. "100 år efter er det dansk-tyske grænseland en sjælden succeshistorie." *Jyllandsposten*, 4. januar 2020.
- Muntenjon, Adeline Raahauge og Dideriksen, Anne-Sofie. 2018. *Grænseland: Grenzland: to lande - et arbejdsmarked*. Padborg: Region Sønderjylland-Schleswig.
- Therkelsen, Knud Erik. 2016. "Vi kan lære af Genforeningen." *Magasinet Grænsen* nr. 4., august 2016.
- Weitling, Günter. 1994. "Tysk identitet i Nordslesvig." I *National identitet: fem foredrag om dansk og tysk identitetsfølelse i grænselandet*, redigeret af Institut for Grænseregionsforskning. Aabenraa: Institut for Grænseregionsforskning.

Noter

- 1 Litteraturen om det dansk-tyske grønseland er omfattende. For almene indføringer i samtidens grønseland jf. f.eks. Kühl, Jørgen 2005 *København-Bonn Erklæringerne*, Aabenraa Institut for Grønseregionsforskning; Kühl, Jørgen og Bohn, Robert (Udg.) 2005 *Ein Europäisches Modell? Nationale Minderheiten im deutsch-dänischen Grenzland 1945-2002*, Münster/Gütersloh Verlag für Regionalgeschichte. Senest har professor Poul Duedahl i forbindelse med jubilæumsåret udgivet *Grønseland 2020* København K, DR Gad. I forbindelse med jubilæet i 2020 har grønselandet været hyppigt omtalt i medierne, således har tidl. amtsborgmester Carl Holst henvist til forbehold mellem danskere og tyskere hos de ældre generationer i "Grænsen adskiller- men historien samler" Jyllandsposten 15. juni 2020. Derimod har tidl. chefredaktør på Jyllandsposten Jørn Mikkelsen påpeget, at det dansk-tyske forhold aldrig har været bedre i "100 år efter er det dansk-tyske grønseland en sjælden succeshistorie" Jyllandsposten 4. januar 2020. For en fremstilling, der bruger grønselandets særlige karakteristika som lærebogsmateriale, se Muntenjon, Adeline Raahauge og Dideriksen, Anne-Sofie 2018 *Grønseland: Grenzland: to lande - et arbejdsmarked*, Padborg Region Sønderjylland-Schleswig.
- 2 Avisartiklerne er bragt i *Der Nordschleswiger* på følgende datoer: 9. februar (Rolf Pistor-Riebold, Britta Tästensen), 9. marts (Ulrik Nielsen, Lasse Petersen), 13. april (Markus Herschbach, Søren Møller), 22. juni (Jørn Buch, Thue Kjærhus), 21. september (Sofie Rebekka Schlüter Knauer, Bonni Rathje-Ottenberg).
- 3 Nærværende artikel er en sammenfatning og delvis udvidelse af indholdet af de 10 interviews. Der er således tale om en eentydig kvalitativ undersøgelse, der lægger kun liden vægt på kvantitet. Den hermeneutiske ramme for rækken var at formidle enkeltpersoners subjektive oplevelser og erfaringer. Formålet var ikke at give et dækkende billede af identitetstilstandene i grønselandet og avislæseren skulle lære personlighederne at kende.